

Wrocław, 30 lipca 2024 roku

Dr hab. Sebastian Bobowski, prof. UEW
Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
sebastian.bobowski@ue.wroc.pl

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
Pana mgra Jędrzeja Maciejewskiego
pt. „Wpływ jednolitych cen na krajowe rynki książki w Europie”
(promotor: dr hab. Rafał Probst, prof. UEK; promotor pomocniczy: dr Aleksandra Pleśniarska)

Niniejsza recenzja zawiera następujące elementy:

1. Dobór problematyki badawczej i tematu rozprawy
2. Cele pracy i hipotezy badawcze
3. Metody badawcze
4. Układ i treść pracy
5. Strona formalna pracy
6. Konkluzja końcowa

1. Dobór problematyki badawczej i tematu rozprawy

Przedłożona rozprawa podejmuje problematykę oddziaływania mechanizmu jednolitych cen na wybrane rynki książki w krajach Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Szwajcarii. Wartość globalnego rynku książki w 2023 roku przekroczyła 152 mld USD, skumulowany roczny wskaźnik wzrostu (CAGR) do końca bieżącej dekady szacowany jest natomiast na niemal 3%¹. Perspektywy dla studiowanego rynku zdają się być zatem stabilne, niezależnie od turbulentnego otoczenia obfitującego w czarne łabędzie i tzw. „tłące się pożary” (ang. *slow burns*). Ostatnie ćwierćwiecze, przyjęte skądinąd przez autora dysertacji za kluczowe dla prowadzonej analizy, to okres dynamicznych zmian w sferze technologii skorelowanych ze wzrostem konsumpcji i potrzeby samorozwoju w wymiarze globalnym. Rozpowszechnienie e-booków, audiobooków, aktywność blogerów (ang. *book bloggers*), niezliczone przekłady na języki narodowe, dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, sprzyjają poszerzeniu grona czytelników i wzrostowi rynku książki.

Innowacje technologiczne eksponują studiowany rynek na zagrożenie związane z nielegalnym kopiowaniem i dystrybucją treści chronionych prawem autorskim w postaci

¹ Books Market: Global Industry Analysis and Forecast (2024-2030) Trends, Statistics, Dynamics, Segmentation by Product, Distribution Channel, Format and Region, Stellar Market Research; online: <https://www.stellarmr.com/report/Books-Market/294>

cyfrowej. Szerokopasmowy Internet, urządzenia mobilne przyczyniły się do spopularyzowania przeglądarek internetowych, artykułów online, blogów, platform streamingowych, czata GPT, a nawet gier jako alternatywnych dla tradycyjnej książki źródeł wiedzy i informacji, znajdujących zastosowanie w nowych metodach studiowania treści czy samokształcenia. Niemniej jednak, takie aspekty, jak nostalgia czy namacalność papierowej książki, jej walory estetyczne, kolekcjonerskie, ekspresja artystyczna, rola w systemie oświaty, pozycjonowanie małych księgarń w życiu kulturowym społeczności lokalnej, rozwój segmentów niezależnych autorów-wydawców oraz młodych dorosłych (ang. *young adults*), czy – paradoksalnie – dobroczynny wpływ pandemii covid-19 na czytelnictwo w skali globalnej, pozwalają z umiarkowanym optymizmem patrzeć w przyszłość. Powołując się raz jeszcze na dane rynkowe, w 2023 roku dystrybucja połowy książek na rynku globalnym odbywała się za pośrednictwem lokalnych księgarń, przy niespełna 9-procentowym wzroście r/r segmentu sprzedaży online i przy wyraźnej dominacji książek w formacie papierowym - 73% udziału w rynku światowym².

W erze cyfrowej książka „analogowa” jest wszechobecna, przystępna, a przede wszystkim potrzebna. Książka, jako „dobro szczególne” (s. 9), stanowić może źródło wiedzy, wspomagać edukację, pobudzać rozumowanie krytyczne, kreatywność, wyobraźnię, rozwijać umiejętności analityczne i komunikacyjne, kształtować postawy empatii i zrozumienia, kultywować tradycje i wartości, stymulować intelektualnie i relaksować, wspomagać rozwój osobisty.

W kontekście powyższego z pełnym przekonaniem stwierdzam, iż tematyka dysertacji jest aktualna i ważna. Niewątpliwie, rozważania w obszarze wyzwań dla rynku książki w wybranych krajach europejskich wykraczają poza materię *stricto* ekonomiczną. Stosowanie jednolitych cen książek w obrębie niektórych rynków europejskich dowodzi wyjątkowości, jak również dwojakiej natury książki, która, „(...) z jednej strony jest towarem, z drugiej też nośnikiem wartości kulturalnych i intelektualnych”, jak argumentuje we wstępie autor (s. 9). Państwo jako regulator rynku ustanawia w tym przypadku określone regulacje ustawowe, bądź też sankcjonuje prawnie porozumienie branżowe gwarantujące jednolitą cenę książki dla nabywcy finalnego w określonym czasie. Jak podkreślono we wstępie, jednolite ceny na rynku książki chronią interesy małych niezależnych księgarzy, ograniczając tym samym ryzyko „spłycenia oferty wydawniczej i pogłębienia podziału na kulturowo uprzywilejowanych i pokrzywdzonych” (s. 10). Jak słusznie jednak pisze dalej autor, ingerencja państwa w mechanizmy rynkowe ograniczać może jego efektywność, zaś dodatkowe regulacje

² Ibidem.

nie przeciwdziałają zmianom – chociażby w sferze dystrybucji - w obrębie poszczególnych rynków, co zdają się potwierdzać doświadczenia amerykańskie i brytyjskie (w przypadku ostatniego z wymienionych krajów w połowie lat 90. ubiegłego stulecia zniesiono porozumienia branżowe przewidujące jednolite ceny książek).

W pełni uzasadnione było przyjęcie przez autora dysertacji podejścia interdyscyplinarnego, gdzie instrumentarium właściwemu dla nauk ekonomicznych towarzyszą narzędzia dedykowane analizie prawnej i historycznej, dopełniające obrazu uwarunkowań współczesnego rynku książki.

Kontynent europejski, na czele z takimi krajami jak Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Włochy i Hiszpania, jest trzecim co do wielkości, po Ameryce Północnej i Azji-Pacyfiku, rynkiem pod względem liczby publikowanych i sprzedawanych książek na świecie. Dobór próby badawczej, jakim jest zbiór wybranych europejskich rynków książki, z uwzględnieniem Polski, ma w związku z tym pełne uzasadnienie i stanowić może punkt odniesienia dla uogólnień i wnioskowania w szerszym, globalnym kontekście.

Zaproponowana przez doktoranta perspektywa badawcza i struktura rozprawy pozwala zrozumieć trendy rynkowe tak z perspektywy wydawcy, autora, jak i czytelnika, wpływ zmian technologicznych na modele konsumpcji, marketingu i dystrybucji, jak również rolę uwarunkowań ekonomicznych czy strategii konkurowania. Wszystko to przydaje wartości aplikacyjnej i walorów poznawczych przedłożonej dysertacji. **Godna podkreślenia jest wysoka staranność redakcyjna pracy, jak również klarowność i estetyka prowadzonego wywodu.**

Co prawda, jak dowodzi autor, problematyka jednolitych cen książek „została wszechstronnie zbadana zagranicą” (s. 11), niemniej jednak w literaturze polskiej występuje deficyt tego rodzaju analiz osadzonych w dorobku nauk ekonomicznych. Autor tu właśnie upatruje luki badawczej, aczkolwiek zdefiniowany w tym samym akapicie cel badawczy, któremu podporządkowane będą cele szczegółowe, wspomina o „zbadaniu wpływu jednolitych cen książki na wybrane rynki książki w Europie (...)” (s. 12). Powstaje zatem wątpliwość, czy luka badawcza dotyczy braku opracowań dedykowanych potencjalnemu wpływowi jednolitych cen książek na rynek polski, czy zestawieniu rynku polskiego z innymi rynkami zagranicznymi, także tymi gdzie takich rozwiązań prawnych nie przyjęto, bądź zawczasu je zniesiono (jak, przykładowo, w Wielkiej Brytanii). Zakładam, iż nie chodzi wyłącznie o fakt nie podejmowania tej problematyki w odniesieniu do innych rynków europejskich przez autorów pochodzących z Polski, trudno bowiem uznać to za kryterium identyfikacji luki badawczej. Międzynarodowe badania porównawcze napotykają szereg problemów, trafnie

zdiagnozowanych przez Rónninga i Slaatta (2019), a wynikających m. in. z odmienności struktur rynków krajowych, stopnia internacjonalizacji, technik gromadzenia i rejestracji danych, jak również braku „ustandaryzowanych metodologicznie opracowań statystycznych na poziomie europejskim (...)” (s. 16). Dane ilościowe obejmują okres 2010-2017, co autor tłumaczy brakiem aktualnych danych porównawczych. Kolejno autor zestawia „cele stawiane sobie przez legislatora” z rezultatami, poddając ocenie „celowość, konieczność oraz proporcjonalność ingerencji dokonanej przez regulacje w mechanizm rynkowy”, by następnie ocenić zasadność dalszego stosowania jednolitych cen książek w Europie i sformułować rekomendacje (s. 16). W odniesieniu do Polski autor dokonuje ww. oceny, aczkolwiek *ex ante*.

Warto w tym kontekście wspomnieć, iż niezwykle różnorodną i liczną bazę bibliograficzną pracy współtworzą trzy publikacje autorstwa Pana mgra Maciejewskiego – artykuł naukowy w języku angielskim oraz dwa rozdziały w języku polskim w monografiach wieloautorskich, poświęcone problematyce jednolitych cen książek oraz wyzwań związanych ze zmianami technologicznymi dla studiowanego tu rynku. Wyrażam w tym miejscu nadzieję, iż część analityczna przedłożonej dysertacji zainspiruje autora do przygotowania artykułu naukowego do czasopisma o zasięgu międzynarodowym. Tym samym, autor ma szansę wypełnić w pewnym zakresie sygnalizowaną wyżej lukę w literaturze przedmiotu w odniesieniu do rynku polskiego, zabrać głos w toczącej się obecnie dyskusji wokół rynku książki, szeroko rozumianej kondycji kultury i czytelnictwa w naszym kraju.

To, czego moim zdaniem brakuje we wstępie, to odniesienie się do aktualnego stanu wiedzy w zakresie stosowania jednolitych cen książek oraz efektów tej polityki w różnych aspektach. Nie sposób bowiem w oparciu o lekturę wstępu do dysertacji wyrobić sobie poglądu co do zasięgu badanego zjawiska, czy rozpoznania perspektywy innych badaczy – mniemam że głównie z zagranicy – na omawianą kwestię. Zasygnalizowanie już na tym etapie pewnych tez i wyników badań, doświadczeń wybranych rynków europejskich czy pozaeuropejskich, wzmocniłoby argumentację autora dysertacji co do istnienia luki badawczej, pozwoliłoby na wskazanie wartości dodanej jego badań oraz formułowanych na ich podstawie wniosków tudzież rekomendacji. Tymczasem autor kreśli kontekst dla rozważań na raptem trzech pierwszych stronach. Przywołanie we wstępie dysertacji debaty publicznej toczącej się obecnie w Polsce odnośnie do potrzeby uregulowania rynku książki mogłoby wskazywać, iż badania autora ukierunkowane będą w szczególności sposób na ten właśnie rynek, tymczasem lektura celów szczegółowych, pytań badawczych oraz tez i hipotez badawczych, podobnie zresztą jak spisu treści, tego nie potwierdzają. Co prawda, rynkowi polskiemu dedykowane jest szczegółowe pytanie badawcze P6b, częściowo także hipoteza badawcza H2, niemniej jednak

w treści pracy *stricte* Polsce poświęcono kilkustronicowy opis rynku książki w podrozdziale 4.3.4, jak również podrozdział 6.4, w którym poddano ocenie „celowość, konieczność i proporcjonalność wprowadzenia jednolitych cen książek w Polsce” (s. 4).

Okres badawczy sięga lat 60. ubiegłego wieku, kiedy to kolejne kraje europejskie tj. Wielka Brytania, Szwecja, Finlandia i Hiszpania, sankcjonowały prawnie jednolite ceny na rynku książek. Jednakże, za „kluczowy” okres autor uznaje ostatnie ćwierćwiecze, rozpatrując przypuszczalnie odejście od jednolitych cen książek na rynku brytyjskim w 1995 roku za swego rodzaju punkt zwrotny. Autor w żaden sposób tego jednak nie uzasadnił.

Struktura pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Kolejność rozdziałów, ich zawartość i podział na podsekcje podporządkowany jest logice wyводу i realizacji przyjętych celów szczegółowych prowadzących do realizacji celu głównego, odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze oraz weryfikacji tez pomocniczych oraz hipotez badawczych.

Wątpliwości budzi fakt, iż – zgodnie z deklaracją autora – pierwsze cztery rozdziały konstytuują część teoretyczną pracy, tymczasem w rozdziale czwartym dokonano przeglądu wybranych europejskich rynków książki z wykorzystaniem statystyk i opracowań branżowych. *Nota bene, stricte* teoretycznemu charakterowi rozdziału przeczy już sam jego tytuł: Analiza i ocena funkcjonowania wybranych rynków książki w Europie (słowo „analiza” w tytule jest zbędne tym bardziej, że metodą stosowaną w badaniach wszak jest analiza).

Po sformułowaniu szczegółowych celów i pytań badawczych, tez pomocniczych oraz hipotez, autor przybliży stosowane w pracy rozwiązania metodyczno-metodologiczne.

Następnie autor prezentuje syntetyczny opis zawartości poszczególnych rozdziałów, każdorazowo wskazując na powiązanie ze sformułowanymi uprzednio szczegółowymi celami, pytaniami badawczymi oraz tezami, bądź hipotezami.

Rozprawę wieńczy liczące ponad siedem stron zakończenie, gdzie autor przywołuje kluczowe wnioski wynikające z kolejnych etapów analizy, odwołując się do postawionych we wstępie szczegółowych pytań badawczych, tez pomocniczych oraz hipotez badawczych. Autor nie rozstrzyga na tym etapie, czy główny cel badawczy pracy, podobnie jak cele szczegółowe, udało się w pełni zrealizować, niemniej jednak pomyślnie – zdaniem autora – zweryfikowanie wszystkich tez i hipotez mogłoby pośrednio na to wskazywać. Stwierdzenie autora zawarte w ostatnim akapicie zakończenia, iż „udało się rozwiązać problem badawczy, jak jednolite ceny książek wpływają na krajowe rynki książki na Starym Kontynencie” (s. 322) pozostawia w tym kontekście pewien niedosyt. Gwoli ścisłości chciałbym podkreślić w tym miejscu, iż zarówno w odniesieniu do celów, jak i tez tudzież hipotez badawczych, nawet ich niepełna realizacja, czy też negatywna weryfikacja nie musi dyskwalifikować pracy, o ile wynika, przykładowo, z

obiektywnych barier w procesie gromadzenia danych (a z takowymi mierzył się autor), czy rewizji pewnych założeń modelowych już w toku prowadzonych badań empirycznych czy na etapie wnioskowania merytorycznego.

W zakończeniu autor zidentyfikował ponadto dalsze kierunki badań, wskazując na obiektywne ograniczenia i deficyty przeprowadzonej analizy, wynikające w szczególności ze złożoności podejmowanego zagadnienia badawczego. Doktorant postuluje m. in. prowadzenie badań z wykorzystaniem metod ekonomicznej analizy prawa celem zbadania wpływu regulacji prawnych na branżę wydawniczą (co czynił także w swojej publikacji z 2019 roku), czy odwołanie się do dorobku ekonomiki kultury.

W kontekście dotychczasowych uwag i spostrzeżeń należy podkreślić, iż tytuł rozprawy został sformułowany prawidłowo.

2. Cele pracy i hipotezy badawcze

Celem głównym dysertacji jest „zbadanie wpływu jednolitych cen książki na wybrane rynki książki w Europie przy porównaniu pozostałych europejskich rynków książki, na których ceny książek kształtowane są swobodnie przez detalistów” (s. 12).

W dalszej części wstępu sformułowano sześć szczegółowych celów badawczych, odpowiadających poszczególnym rozdziałom merytorycznym (s. 13):

1. *Przedstawienie specyfiki rynku książki i książki jako dobra kultury. (C1)*
2. *Przegląd teorii ekonomicznych opisujących działanie rynku z jednolitymi cenami. (C2)*
3. *Identyfikacja czynników wpływających na współczesne rynki książki. (C3)*
4. *Analiza rynków książki w wybranych krajach w Europie. (C4)*
5. *Zbadanie zależności pomiędzy występowaniem jednolitych cen książek a kształtem danego rynku książki. (C5)*
6. *Ocena wpływu jednolitych cen książki na wybrane rynki książki w Europie. (C6)*

Kolejno autor formułuje - w oparciu o przywołane wyżej szczegółowe cele badawcze – szczegółowe pytania badawcze (s. 13):

1. *Jakie są szczególne cechy książki i rynku książki uzasadniające zastosowanie jednolitych cen? (P1)*
2. *Jakie teorie ekonomiczne opisują rynek, na którym stosowane są jednolite ceny książek? (P2)*
3. *Jakie czynniki wpływają na współczesne rynki książki? (P3)*

4. *Jakie różnice występują pomiędzy rynkami książki, na których obowiązują jednolite ceny książki, a rynkami, gdzie ceny książek ustalane są przez mechanizm rynkowy? (P4)*
5. *Jakie parametry pozwalają ocenić wpływ jednolitych cen książki na wybrane rynki książki w Europie? (P5)*
6. *Czy wobec przemian technologicznych jednolite ceny książek powinny być nadal stosowane na rynkach książki w Europie? (P6a) / Czy wprowadzenie jednolitych cen książek będzie miało pozytywny wpływ na rynek książki w Polsce? (P6b)*

Następnie autor formułuje cztery tezy pomocnicze, przyporządkowane czterem pierwszym rozdziałom współtworzącym „część teoretyczną” (s. 13-14):

1. *Specyfika rynku książki uzasadnia stosowanie specjalnej polityki ochrony książki jako dobra szczególnego. (T1)*
2. *Nauki ekonomiczne stworzyły odpowiednie narzędzia i teorie do opisywania rynków z jednolitymi cenami książek. (T2)*
3. *Zachodzące przemiany technologiczne wpływają na rynek książki. (T3)*
4. *Występują różnice pomiędzy rynkami książki, na których obowiązują jednolite ceny i na których ceny książek ustalane są przez mechanizm rynkowy. (T4)*

Części analitycznej dysertacji, obejmującej – w świetle założeń autora – dwa ostatnie rozdziały – przyporządkowane są z kolei dwie hipotezy badawcze (s. 14):

1. *Jednolite ceny na krajowych rynkach książki wpływają na liczbę księgarń stacjonarnych, przychody rynku wydawniczego, poziom rozwoju alternatywnych kanałów sprzedaży książek i poziom dominacji pojedynczych pośredników. (H1)*
2. *Przemiany technologiczne nie podważają zasadności dalszego stosowania jednolitych cen na rynkach książki, ale dodatkowo je uzasadniają jako instrument chroniący różnorodność rynku i książki jako dobra kultury – zarówno w Europie, jak i w Polsce. (H2).*

O ile sformułowanie (głównego?) celu badawczego/naukowego dysertacji, a na jego podstawie celów szczegółowych i korespondujących z tymi ostatnimi pytań badawczych nie budzi zastrzeżeń, o tyle niezrozumiałe jest dla mnie postawienie tez pomocniczych dla części teoretycznej (skoro są pomocnicze, powinna być teza główna), a niezależnie od nich hipotez badawczych dla części analitycznej (a hipoteza główna?). Abstrahując od sygnalizowanego już wyżej dyskusyjnego podziału rozprawy na wspomniane tu dwie części przez autora, nie

rozumiem dlaczego postawienie dwóch hipotez dla dwóch ostatnich rozdziałów „determinuje przeprowadzenie procesu badawczego” (s. 15). Sugeruje to bowiem, iż w czterech poprzedzających rozdziałach autor nie prowadził badań, tymczasem cała dysertacja stanowi rozprawę naukową, gdzie proces badawczy obejmuje zarówno formułowanie celu, stawianie pytań, formułowanie hipotez, jak i studia literaturowe oraz analizę wskaźnikową czy badania jakościowe, które dają podstawę do odpowiedzi na postawione pytania, weryfikacji hipotez i realizacji (w części bądź w całości) celu głównego. W dużym uproszczeniu można przyjąć, iż teza to twierdzenie, co do którego prawdziwości autor ma przekonanie i poszukuje argumentów na jego udowodnienie, zaś hipoteza to przypuszczenie, którego słuszności autor nie jest pewny. Innymi słowy, teza nie może okazać się nieprawdziwa, w odróżnieniu od hipotezy, co w tym ostatnim przypadku absolutnie nie podważa sensu badania. W moim przekonaniu autor mógłby z powodzeniem przeprowadzić proces badawczy nie formułując tez, ograniczając się jedynie do postawienia hipotez, które podlegałyby weryfikacji bądź falsyfikacji. Zaproponowane tezy mają charakter ogólny i brak im walorów poznawczych. Czym innym natomiast byłaby, przykładowo, hipoteza o silnym czy pozytywnym bądź negatywnym wpływie zmian technologicznych na krajowe rynki książki. Pierwsza z zaproponowanych hipotez, wzorem poprzedzających tez, jest zachowawcza w swym brzmieniu, jako że autor formułuje przypuszczenie jedynie co do istnienia wpływu jednolitych cen książek na konkretne zmienne rynkowe – trudno tego rodzaju hipotezę poddać falsyfikacji, jako że nawet nieznaczny czy znikomy wpływ omawianych regulacji na, przykładowo, poziom rozwoju alternatywnych kanałów sprzedaży książek, potwierdza fakt istnienia „jakiegoś” wpływu, niezależnie czy okaże się on pozytywny czy negatywny. Druga z hipotez jest nazbyt rozbudowana i pobrzmiewa raczej jak opinia, nie zaś przypuszczenie, którego słuszności autor nie jest pewny.

Generalnie rzecz biorąc, o ile tezy pomocnicze tworzone są jakby „na siłę”, o tyle w przypadku hipotez oczekiwałbym twierdzeń konkretnych i możliwie syntetycznych, których słuszność nie wydaje się na pierwszy rzut oka przesądzona. Być może lepszym rozwiązaniem byłoby porzucenie na celu głównym, celach szczegółowych, pytaniach badawczych – choć *de facto* są to w tym przypadku cele szczegółowe zapisane w formie pytającej – dodałbym do tego dwie bądź trzy hipotezy, jako że zaproponowane tu ujęcie „cel główny – szczegółowe cele badawcze – szczegółowe pytania badawcze - tezy pomocnicze - hipotezy badawcze” nie do końca się sprawdza.

3. Metody badawcze

Strona metodologiczna pracy wymaga pewnego komentarza. Autor stosuje zestaw metod badawczych skrojonych na potrzeby podejmowanych w poszczególnych rozdziałach problemów i zagadnień. Jak pisze jednak we wstępie, „kluczową metodą badawczą w części teoretycznej jest przegląd doktryny w formie kwerendy literatury (...)” (s. 14). Osobiście nie spotkałem się dotąd z takim sformułowaniem metody w pracy osadzonej w naukach ekonomicznych. Badania doktrynalne stosowane są powszechnie w naukach prawnych. Autor zastosował szereg metod właściwych dla dyscypliny, takich jak analiza i krytyka piśmiennictwa, metoda statystycznej analizy porównawczej oraz metoda analityczno-opisowa, widoczne są ponadto elementy analizy dogmatyczno-prawnej. Moim zdaniem, autor wpisuje się swoimi interdyscyplinarnymi badaniami w nurt ekonomicznej analizy prawa (*nota bene*, w zakończeniu rozprawy autor postuluje dalsze zgłębianie problematyki jednolitych cen na rynku książek właśnie w tym nurcie). W części analitycznej pracy, którą autor ogranicza – w świetle swoich założeń - do dwóch ostatnich rozdziałów, dominuje prosta analiza wskaźnikowa oparta na danych wtórych z ubiegłej dekady. Autor czerpie z bogatego dorobku literatury przedmiotu, w szczególności pozycji zwartych w języku polskim, angielskim, niemieckim i francuskim oraz danych statystycznych pozyskanych z oficjalnych źródeł, tj. Eurostat, OECD, WIPO, KE, czy FEP.

4. Układ i treść pracy

Praca liczy 359 stron i składa się z sześciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, wykazu skrótów, spisu pozycji bibliograficznych, spisu tabel, spisu rysunków oraz aneksu (na ten ostatni składa się dziewięć tabel uzupełniających treść podrozdziałów analitycznych 5.2-5.4). Tekst główny dysertacji opatrzone 1.093 odsyłaczami dolnymi, gdzie przywołano źródła bibliograficzne, poczyniono także – gdzie autor uznał to za stosowne – pewne uzupełnienia, komentarze, objaśnienia do poruszanych wątków i formułowanych sądów. Pierwszy akapit każdego z sześciu rozdziałów merytorycznych przyporządkowuje mu szczegółowy cel badawczy, pomocnicze pytanie badawcze oraz tezę pomocniczą, w przypadku dwóch ostatnich rozdziałów natomiast miejsce też zajęły hipotezy. Zwieńczeniem każdego z rozdziałów jest krótkie podsumowanie, w którym autor każdorazowo przywołuje cele/pytania postawione we wprowadzeniu, by następnie potwierdzić kolejne tezy pomocnicze, bądź też wskazać na fakt weryfikacji hipotez (dotyczy dwóch ostatnich rozdziałów) – zakładam, iż określenie „weryfikacja hipotezy” utożsamiana jest przez autora z jej potwierdzeniem (s. 287, 314). Autor zadbał o „płynne przejścia” pomiędzy rozdziałami, sprowadzające się do zwięzłego zasygnalizowania kolejnego wątku rozważań w podsumowaniu rozdziału poprzedzającego.

Niemniej jednak, zabrakło w podsumowaniach merytorycznej konkluzji odnośnie do przedmiotu rozważań w danym rozdziale. **Generalnie rzecz biorąc, nie wnoszę poważniejszych zastrzeżeń co do układu pracy, kolejności i tematyki rozdziałów, jako że widać ich logiczne następstwo oraz powiązanie merytoryczne.**

Rozdział 1. Specyfika rynku książki – ujęcie teoretyczne

W rozdziale pierwszym autor dąży do realizacji pierwszego szczegółowego celu badawczego: *Przedstawienie specyfiki rynku książki i książki jako dobra kultury*, poszukuje odpowiedzi na pierwszy szczegółowe pytanie badawcze: *Jakie są szczególne cechy książki i rynku książki uzasadniające zastosowanie jednolitych cen?* i szuka potwierdzenia dla pierwszej tezy pomocniczej: *Specyfika rynku książki uzasadnia stosowanie specjalnej polityki ochrony książki jako dobra szczególnego*. Autor systematyzuje pojęcia książki, rynku książki, wyjaśnia także czym są jednolite ceny książek. W oparciu o bogatą literaturę przedmiotu nakreślony został rys historyczny rynku książki, charakterystyce poddani zostali kluczowi uczestnicy rynku, tj. autorzy, wydawcy, pośrednicy, sprzedawcy i nabywcy. Odwołując się do Poppera (1997), autor wskazuje na rolę książki w rozwoju cywilizacji europejskiej (s. 37). Wyodrębnione zostało pięć segmentów funkcjonujących na rynku książki, a obejmujących rynek nauki, informacji, dydaktyki, lektur czasu wolnego i wiary, jak również zbiór tzw. rynków niszowych (s. 41). Jak podkreśla autor, w obrębie europejskich rynków książki wykształciły się odmienne modele dystrybucji książek, czego dobitnym przykładem są rynki Niemiec i Francji: model funkcjonalny vs. scentralizowany (s. 48). Interesującym wątkiem poruszonym przez autora jest rozrost zbiorowości prosumentów, z wszelkimi tego konsekwencjami dla rynku książki i szerszego otoczenia kulturowego (s. 54). Dopełnieniem rozważań w omawianym rozdziale jest prezentacja uwarunkowań instytucjonalno-prawnych rynku książki (prawo autorskie, podatkowe, mechanizmy regulacji jednolitych cen), jak również kontekst kosztów działalności wydawniczej. Jak podkreśla autor, stosowanie jednolitych cen i obniżonych stawek podatku VAT świadczy o uprzywilejowanym statusie książki (s. 55), co istotne, dyrektywę RE w tym zakresie przyjęto dopiero w 2006 roku (s. 58). Pośród podstawowych składników kosztowych wydawców autor wymienia: koszty zakupu autorskich praw majątkowych, koszty operacji wydawniczych oraz koszty zmienne, podkreślając przy tym trudności związane z szacowaniem kosztów dystrybucji i sprzedaży książek, w przeciwieństwie chociażby do honorariów autorskich (s. 61).

Atutem rozdziału jest kompetentna analiza literatury przedmiotu i jej właściwy dobór. Autor z powodzeniem porusza się po wątkach ekonomicznych, historycznych, jak i prawnych,

tworząc osnowę dla dalszych rozważań. Zrealizowany został w moim przekonaniu sformułowany na wstępie szczegółowy cel badawczy rozdziału, dostarczona została także argumentacja dla poparcia pierwszej tezy pomocniczej.

Rozdział 2. Rynek książki i jednolite ceny w wybranych teoriach ekonomicznych

W rozdziale drugim autor odwołuje się do drugiego szczegółowego celu badawczego: *Przegląd teorii ekonomicznych opisujących działanie rynku z jednolitymi cenami*, poszukuje odpowiedzi na drugie szczegółowe pytanie badawcze: *Jakie teorie ekonomiczne opisują rynek, na którym stosowane są jednolite ceny książek?* i szuka potwierdzenia dla drugiej tezy pomocniczej: *Nauki ekonomiczne stworzyły odpowiednie narzędzia i teorie do opisywania rynków z jednolitymi cenami książek*. W pierwszej kolejności autor objaśnia pojęcie dobra kultury na gruncie ekonomicznym oraz wpływ kultury na gospodarkę czerpiąc m. in. z opracowań Throsby’ego, Ilczuka i Golinowskiej (s. 65-66). W dalszej kolejności autor posługuje się dorobkiem nauk ekonomicznych celem wyjaśnienia mechanizmów funkcjonowania rynku książki (s. 69-77), następnie przybliży wybrane aspekty ekonomiki działalności wydawniczej oraz czynniki kształtujące ceny książek, sięgając do takich autorów jak Cybulski, Canoya, van Oursa czy Escapir (s. 77-84). Autor przywołuje poglądy wybitnego współczesnego pisarza - Eco – by dowieść negatywnych konsekwencji komercjalizacji rynku książki, w tym procesu produkcji, tj. wyrafinowany marketing szerzący fikcyjne wartości (s. 68). Za Cybulskim autor wymienia cztery podstawowe funkcje książki, mianowicie: indywidualną, społeczną, dekoracyjną oraz demonstracyjną, wskazując przy tym na analogię do ujęcia Escarpita (s. 73).

Wartościowym komponentem rozdziału jest odniesienie do teorii ekonomicznych opisujących jednolite ceny, w szczególności stałych cen odsprzedaży, konkurencji w zakresie świadczonych usług, wewnętrznego subsydiowania, jak również dobrobytu stosowania jednolitych cen (s. 92-112). W rozważaniach znajdują się odwołania do dorobku ekonomii klasycznej, neoklasycznej, szkoły chicagowskiej, harwardzkiej oraz austriackiej (s. 93-96). Zwieńczeniem rozważań w tym rozdziale jest spojrzenie na jednolite ceny książek przez pryzmat instrumentarium polityki państwa, z wyszczególnieniem podstawowych korzyści wynikających z tego rodzaju praktyk.

Analogicznie jak w przypadku rozdziału pierwszego, autor wykazuje się dużymi umiejętnościami w zakresie doboru źródeł bibliograficznych i krytycznego przeglądu dorobku innych autorów, kreśląc kontekst dla dalszych rozważań. Atrakcyjność i przyswajalność tej części rozważań dodatkowo zwiększają przygotowane przez autora rysunki objaśniające

wybrane konstrukty teoretyczne. W moim przekonaniu, rozdział w wysoce zadowalającym stopniu realizuje drugi szczegółowy cel badawczy, dostarcza także argumentów na poparcie drugiej tezy pomocniczej (abstrahując w tym miejscu od merytorycznej wagi tej ostatniej).

Rozdział 3. Rynek książki wobec przemian technologicznych

Rozdział trzeci, mający moim zdaniem charakter empiryczny, nie zaś teoretyczny (jak twierdzi autor), służy realizacji trzeciego szczegółowego celu badawczego: *Identyfikacja czynników wpływających na współczesne rynki książki*, odpowiedzi na trzecie szczegółowe pytanie badawcze: *Jakie czynniki wpływają na współczesne rynki książki?* i potwierdzeniu trzeciej tezy pomocniczej: *Zachodzące przemiany technologiczne wpływają na rynek książki*. Autor charakteryzuje światowy a na tym tle europejski rynek książki (s. 113-117), omawia ponadto determinanty jego rozwoju sięgając do badań m. in. Appelmana, van Eijka oraz Stano. Wybrzmiewa tu kontekst zmian technologicznych, kulturowych i społecznych (s. 117-151). Zasygnalizowany został problem spadku czytelnictwa będący następstwem przemian społecznych i kulturowych (s. 117-123), scharakteryzowany został tzw. długo ogon w internetowych kanałach dystrybucji książek (s. 125-126). Autor przywołuje pogląd Robertza (2009), jakoby sukces księgarni internetowych determinowany był w szczególności szerokością i głębokością oferty, pozycjonowaniem w sieci, szybkością dostawy oraz kształtowaniem cen – to ostatnie pozostaje dalece ograniczone w przypadku krajów stosujących jednolite ceny książek (s. 128). Następnie autor poddaje analizie politykę UE w odniesieniu do takich obszarów jak prawo autorskie, jednolite ceny książek oraz ochrona konkurencji. Interesującym dopełnieniem tej części rozważań autora jest prezentacja amerykańskiej korporacji Amazon zajmującej współcześnie szczególną pozycję na globalnym rynku książki (165-170), jak również omówienie wpływu sztucznej inteligencji na rynek książki, tak w kontekście obniżania kosztów działalności wydawniczej, jak i kreowania nowych modeli biznesowych będących potencjalną konkurencją dla tradycyjnych wydawców (s. 170-176).

Rozważania zaprezentowane w tym rozdziale oceniam jako poprawne merytorycznie i interesujące z punktu widzenia wyzwań stojących przed współczesnym rynkiem książki. Autor raz jeszcze dowiódł umiejętności swobodnego operowania zarówno materiałem ekonomicznym, jak i prawnym, realizując, w moim przekonaniu, z powodzeniem trzeci szczegółowy cel badawczy i potwierdzając sformułowaną we wstępie dysertacji trzecią tezę pomocniczą (w tym ostatnim przypadku nie było to aż tak wielkim wyzwaniem, o czym wspominałem w pkt. 2 recenzji).

Rozdział 4. Analiza i ocena funkcjonowania wybranych rynków książki w Europie

W rozdziale czwartym, empirycznym w swym charakterze, autor odnosi się do czwartego szczegółowego celu badawczego pracy: *Analiza rynków książki w wybranych krajach w Europie*, poszukuje odpowiedzi na czwarte szczegółowe pytanie badawcze: *Jakie różnice występują pomiędzy rynkami książki, na których obowiązują jednolite ceny książki, a rynkami, gdzie ceny książek ustalane są przez mechanizm rynkowy?* oraz potwierdzenia czwartej tezy pomocniczej: *Występują różnice pomiędzy rynkami książki, na których obowiązują jednolite ceny i na których ceny książek ustalane są przez mechanizm rynkowy.* W pierwszej kolejności autor studiuje wybrane europejskie rynki książek, gdzie ustanowiono mechanizm jednolitych cen, w szczególności zaś rynek niemiecki, francuski, hiszpański oraz włoski (s. 181-198). Jak dowodzi autor, większość państw UE i EFTA nie stosuje jednolitych cen na rynku książek, nie oznacza to jednak, iż istnieją dwa systemy – przeciwnie, jak przekonuje autor, każdy kraj stosuje własny unikalny wariant hybrydowy (s. 178). Kolejno analizie poddano te rynki, gdzie tego typu regulacje zniesiono, na czele z rynkiem brytyjskim, szwedzkim i szwajcarskim (s. 210-220). Autor odniósł się ponadto do specyfiki polskiego rynku książki, tworząc kontekst dla poszukiwania odpowiedzi na pytanie, czy implementacja takich przepisów w Polsce byłaby zasadna (znajduje to swoje odzwierciedlenie w szczegółowym pytaniu badawczym P6b podejmowanym w ostatnim rozdziale rozprawy). Jak zwraca uwagę autor, spośród niemal 40 tysięcy wydawców zarejestrowanych w bazie ISBN Biblioteki Narodowej aktywnych pozostaje niespełna 5% podmiotów, pięciu największych wydawców posiada łącznie niemal 30-procentowy udział w krajowym rynku książki (s. 225). Autor dokonuje zestawienia wspomnianych rynków europejskich pod względem takich zmiennych jak: dynamika wielkości sprzedaży, udziały poszczególnych kanałów dystrybucji, zmiana liczby księgarń stacjonarnych, rozpatruje także wpływ kryzysu pandemicznego, energetycznego i inflacyjnego na europejski rynek książki, kreśląc perspektywy jego rozwoju w najbliższej przyszłości. Autor zwraca uwagę, iż ogromny sukces serii książek o Harrym Potterze (ponad 450 mln sprzedanych egzemplarzy w niemal 50 przekładach językowych) poddał w wątpliwość przekonanie wielu obserwatorów co do nieodwracalnego odejścia od słowa drukowanego na papierze na rzecz mediów i nośników elektronicznych (s. 245). Dynamiczny rozwój segmentu *young adults* w Polsce i innych krajach europejskich w ostatnich latach zdaje się to raz jeszcze potwierdzać.

Rozdział cechuje duża aktualność podejmowanych zagadnień, jak również kompetentna analiza porównawcza obejmująca dane statystyczne przede wszystkim za okres ostatnich dwóch dekad. Autor dowiódł umiejętności wnioskowania i predestynowania trendów rynkowych w studiowanej branży, realizując w satysfakcjonującym stopniu – mając chociażby

na uwadze odrębność metodologii gromadzenia danych w poszczególnych krajach - czwarty szczegółowy cel badawczy i potwierdzając ostatnią tezę pomocniczą.

Rozdział 5. Badania ilościowe w zakresie wpływu jednolitych cen na rynki książki

W rozdziale piątym, autor dąży do realizacji piątego szczegółowego celu badawczego: *Zbadanie zależności pomiędzy występowaniem jednolitych cen książek a kształtem danego rynku książki*, szuka odpowiedzi na piąte szczegółowe pytanie badawcze: *Jakie parametry pozwalają ocenić wpływ jednolitych cen książki na wybrane rynki książki w Europie?*, poddaje ponadto weryfikacji pierwszą hipotezę badawczą: *Jednolite ceny na krajowych rynkach książki wpływają na liczbę księgarń stacjonarnych, przychody rynku wydawniczego, poziom rozwoju alternatywnych kanałów sprzedaży książek i poziom dominacji pojedynczych pośredników*. W rozdziale tym autor, korzystając z prostych metod statystycznych, porównuje wybrane europejskie rynki książki pod kątem takich zmiennych, jak: liczba księgarń stacjonarnych i wydawanych tytułów książek, wielkość przychodów sektora wydawniczego, poziom cen książek, rozwój alternatywnych kanałów dystrybucji książek. Kluczową rolę odegrały tu dane publikowane przez FEP, Eurostat i WIPO - zależnie od zmiennej prezentowane są dane statyczne bądź dynamiczne w nawet dwudziestoletnim przedziale czasowym, sięgającym zwykle lat 2014-2018, rzadziej 2020 roku. Opis metodologii, choć w dużej mierze źródeł i wskaźników z nich zaczerpniętych, wydaje się klarowny i prosty, choć zdarzają się autorowi dość zawile stwierdzenia, przykładowo: „w celu zbadania wielkości występowania wybranych parametrów w każdej z obu wyodrębnionych grup, każdorazowo zostaną wyliczone średnie ważone w ramach poszczególnych grup w oparciu o liczbę ludności i wielkość produktu krajowego brutto (PKB)” (s. 249). W badaniach uwzględniono zarówno kraje stosujące jednolite ceny książek, jak i te, które tego rodzaju regulacji nie posiadają. Liczne grafiki – skądinąd przygotowane bardzo starannie - uzupełniają tabele zamieszczone w aneksie do dysertacji. Dopełnieniem tej części rozważań jest opis warunków wynagradzania autorów, jak również skali dominacji pojedynczych pośredników na studiowanych europejskich rynkach książki (s. 284-287).

Rozdział ma charakter empiryczny i opiera się na danych wtórnych, które autor zestawia i poprawnie interpretuje, kreśląc obraz dalece zróżnicowanego europejskiego rynku książki. To co pozostawia niedosyt to fakt, iż autor – mierząc się obiektywnymi przeszkodami wynikającymi z ograniczonej dostępności danych porównawczych w poszczególnych przedziałach czasowych – kreśli złożony obraz rzeczywistości, w którym czytelnik dość łatwo może się pogubić. Zabrakło klamry, tudzież syntezy tego co autor omawia i prezentuje na

kilkudziesięciu stronach, ponad 20 rycinach i 9 tabelach zamieszczonych w aneksie. Niemniej jednak, w moim przekonaniu, piąty szczegółowy cel badawczy udało się w zadowalającym stopniu zrealizować, jak również zweryfikować (potwierdzić?) pierwszą hipotezę badawczą, choć niejasne pozostaje dla mnie, dlaczego ta ostatnia ogranicza się do rynków stosujących jednolite ceny książek, skoro przedmiotem analizy są także rynki takich regulacji nie stosujące, stanowiące przy tym większość. Czy ukazanie ewentualnego negatywnego, czy też znikomego wpływu braku przedmiotowych regulacji na wybrane zmienne rynku książki nie stanowiłoby argumentu za ich przyjęciem? Mankamentem tej części pracy jest brak odwołania do dorobku innych autorów badających europejskie rynki książki i problematykę jednolitych cen książek, celem skonfrontowania i interpretacji uzyskanych rezultatów.

Rozdział 6. Wnioski i rekomendacje w zakresie stosowania jednolitych cen książek na współczesnych rynkach książki w Europie

Ostatni, szósty rozdział dysertacji służy realizacji szóstego szczegółowego celu badawczego: *Ocena wpływu jednolitych cen książki na wybrane rynki książki w Europie*, odpowiedzi na dwa szczegółowe pytania badawcze: *Czy wobec przemian technologicznych jednolite ceny książek powinny być nadal stosowane na rynkach książki w Europie? Czy wprowadzenie jednolitych cen książek będzie miało pozytywny wpływ na rynek książki w Polsce?*, jak również weryfikacji drugiej hipotezy badawczej: *Przemiany technologiczne nie podważają zasadności dalszego stosowania jednolitych cen na rynkach książki, ale dodatkowo je uzasadniają jako instrument chroniący różnorodność rynku i książki jako dobra kultury – zarówno w Europie, jak i w Polsce*. W tej części rozprawy autor podejmuje próbę oceny efektywności systemu jednolitych cen książek na analizowanych rynkach europejskich, jak również zasadności ich dalszego stosowania. Objasnia mechanizm oceny celowości, konieczności i proporcjonalności ingerencji państwa w mechanizm rynkowy, czerpiąc w pierwszej kolejności z ujęcia problematyki jednolitych cen książek autorstwa van der Ploega (2003), odwołuje się ponadto do orzecznictwa polskiego Trybunału Konstytucyjnego w tym zakresie (s. 288-289). Na kolejnych stronach autor w sposób kompetentny i rzeczowy prezentuje stanowiska kolejnych autorów - m. in. Kollmanna, Canoya, van Oursa, Rónninga, Slaatta, Williamsa - w przedmiocie zasadności stosowania jednolitych cen książek (s. 295-299), choć należałoby oczekiwać iż tego rodzaju dyskurs stanowić będzie przyczynek, nie zaś zwieńczenie badań autora. Wartością dodaną rozważań jest także zestaw rekomendacji co do modyfikacji stosowanych już rozwiązań legislacyjnych w przedmiotowym obszarze (s. 299-302), aczkolwiek, ponownie, autor popiera się w dużej mierze poglądami innych autorów,

prezentując własne stanowisko i odwołując się do własnych badań w dalece ograniczonym zakresie. Zwieńczeniem rozdziału jest ocena celowości, konieczności oraz proporcjonalności ustanowienia jednolitych cen książek na rynku polskim. Dokonując oceny celowości, konieczności i proporcjonalności wprowadzenia jednolitych cen książek w Polsce autor czerpie z publikacji MKiDN, Biblioteki Analiz, Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu, czy opinii w kwestii projektu ustawy o książce - m. in. autorstwa Dobrołęckiego, Gołębiewskiego, Dziurdzi, Górskiego i Szota - podejmuje jednak dyskusję i przytacza własne argumenty, związane chociażby z przyszłością małych księgarń stacjonarnych, czy kondycji czytelnictwa w Polsce (wybrzmiał tu kontekst segmentu *young adults*). Autor przekonuje, iż ustanowienie jednolitych cen książek w Polsce zapewni im „dłuższy cykl życia (...) podniesie jakość literatury i czytelnictwa” (s. 312), choć jest to *de facto* powtórzenie argumentacji. P. Mackiewicza ze Stowarzyszenia Księgarzy Polskich. Autor słusznie stawia pytanie, czy nie jest za późno na wdrożenie tego typu rozwiązań w Polsce, mając chociażby na względzie przemiany technologiczne, których symbolem stał się rosnący w siłę Amazon. Przywołując stanowisko Niecia, autor optuje za rozwiązaniem kompleksowym regulującym rynek wydawniczy, księgarski i problem czytelnictwa w Polsce, obejmującym m. in. nałożenie dodatkowych obowiązków na samorządy terytorialne w zakresie wsparcia księgarń i bibliotek, czy odpisy podatkowe dla indywidualnych nabywców książek. To z kolei, zdaniem autora, zapewni przetrwanie księgarniom stacjonarnym i internetowym, poprawiając dostępność książek dla masowego odbiorcy (s. 313-314). Autor nie odniósł się w tym miejscu do twierdzenia ze wstępu dysertacji, gdzie przestrzegał przez spadkiem efektywności rynku podlegającego interwencji państwa, jak również nieuchronnością zmian, choćby z sferze dystrybucji książek (mam tu na myśli doświadczenia amerykańskie i brytyjskie), nad czym ubolewam.

Rozdział cechuje wysoki poziom merytoryczny i walory poznawcze, niewątpliwie wpisuje się on w tok rozważań w przedłożonej dysertacji, niemniej jednak sformułowane tu wnioski i rekomendacje w ograniczonym zakresie wynikają z badań autora prezentowanych w poprzedzających rozdziałach o charakterze empirycznym.

5. Strona formalna pracy

Przy pisaniu rozprawy doktorskiej wykorzystano bogatą literaturę przedmiotu liczącą 362 pozycje w języku angielskim, polskim, niemieckim i francuskim, skategoryzowanych jako druki zwarte (59), artykuły i opracowania naukowe (86), źródła elektroniczne (58), akty normatywne i orzecznictwo (88), raporty i ekspertyzy (71). Autor powołuje się na liczne pozycje zwarte wiodących przedstawicieli dyscypliny opublikowane w renomowanych

wydawnictwach, tj. Cambridge University Press, Wolters Kluwer, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne (PWE), czy Polskie Wydawnictwo Naukowe (PWN), aczkolwiek z wyraźną dominacją źródeł krajowych. Nie do końca zrozumiałe jest dla mnie włączenie monografii wieloautorskich do kategorii artykułów i opracowań naukowych, nie zaś druków zwartych (poz. 1, 4, 9, 14, 20-22, 28, 36, 44, 46, 49, 54-55, 60, 64-67, 78-79, 81, 83).

W rozprawie zamieszczono 10 zestawień tabelarycznych (kolejne dziewięć zamieszczono w aneksie) oraz 51 rysunków, co stanowi wartościowe dopełnienie prowadzonych rozważań, zwiększa przejrzystość wywodu i poprawia jego odbiór, w szczególności w drugiej części pracy, obfitującej w materiał analityczny. **Godna podkreślenia jest estetyka rozprawy tak w odniesieniu do formatu tekstu, elementów graficznych, tabel, jak i spisów oraz odsyłaczy dolnych.** W odniesieniu do tych ostatnich wskazać jednakowoż należy, iż autor konsekwentnie pomijał w opisach bibliograficznych umieszczanych w przypisach wydawcę pozycji zwartych, wskazuje go jednak każdorazowo w spisie literatury na końcu dysertacji. W przypisie 280 wystąpiła literówka w nazwisku autora: powinno być „Kuźnar”, nie zaś „Kuźniar” (s. 88). Należy docenić zabieg redakcyjny, jakim było sporządzenie przez autora dysertacji wykazu najważniejszych skrótów wykorzystanych w rozważaniach.

W mojej opinii, wywód zyskałby na przejrzystości, gdyby autor odstąpił od redagowania długich, wielokrotnie złożonych zdań – w większości przypadków autor unika powtórzeń, czy błędów stylistycznych i składniowych, niemniej jednak, czytelnik może miejscami „gubić wątek”. Przykładowo, drugi akapit wstępu do dysertacji rozpoczyna się zdaniem liczącym ponad 90(!) wyrazów. Potknięcia te nie są jednak na tyle liczne i na tyle poważne, by zmienić pozytywną ocenę formalnej strony pracy.

6. Konkluzja końcowa

Konkludując, **ocenię przedłożoną rozprawę doktorską pozytywnie.** Podjęta w dysertacji problematyka jest niewątpliwie ważna i aktualna. Na podkreślenie zasługuje również przejrzysta konstrukcja pracy zarówno pod względem logiki i sekwencji wywodu, jak też opracowania redakcyjnego. Zaletą przedłożonej dysertacji jest właściwe wykorzystanie materiałów źródłowych i interdyscyplinarność, znajdująca w tym ostatnim przypadku przełożenie na zastosowane rozwiązania metodyczno-metodologiczne, jak i strukturę pracy oraz proces wnioskowania.

Autor osadził rozważania w prawidłowo dobranych, licznych źródłach bibliograficznych w języku polskim, angielskim, niemieckim i francuskim, posiłkując się

zarówno literaturą przedmiotu osadzoną w naukach ekonomicznych, raportami branżowymi, jak i aktami prawnymi na potrzeby przeprowadzenia kompetentnej analizy i wypracowania oryginalnego rozwiązania dla podjętego problemu naukowego. Dysertacja jest napisana poprawnym językiem ekonomicznym co powoduje, iż czyta się ją z przyjemnością. Drobne potknięcia redakcyjne nie zmieniają tej oceny.

Wartością dodaną pracy jest niewątpliwie aktualność studiowanej problematyki, systematyzacja najważniejszych pojęć i trendów w obszarze badanego zjawiska, jak również interdyscyplinarność badań przeprowadzonych na zbiorze rynków europejskich.

W konkluzji stwierdzam, że dysertacja autorstwa **Pana mgra Jędrzeja Maciejewskiego pt. „Wpływ jednolitych cen na krajowe rynki książki w Europie”** w pełni odpowiada wymaganiom merytorycznym i formalnym stawianym pracom doktorskim w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (art. 13.1.). W związku z powyższym stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy doktorskiej **Pana mgra Jędrzeja Maciejewskiego** i dopuszczenie jej do dalszych stadiów przewodu.